

Рецензії

А.В. Войнаровський

МАТЕРІАЛИ ДО КНИГОВИДАВНИЧОГО РЕПЕРТУАРУ ПОДІЛЛЯ (1852 – 1923).
БІБЛОГРАФІЧНИЙ ПОСІБНИК УКЛАДАЧ Т.Р. СОЛОМОНОВА. – ВІННИЦЯ, 2006. – 352 С.

Специфіка сучасності полягає в тому, що процеси глобалізації та інтеграції супроводжуються не менш потужними проявами локалізації та регіоналізації. Загалом партикулярні цінності є одними з найбільш важливих у демократичному суспільстві, адже саме через знання історії рідного краю, знання людиною розвитку того регіону де вона формувалась як особистість, сприяють становленню справжнього патріота своєї Батьківщини. В часи СРСР увага акцентувалася на глобальних цілях, і належної уваги до вивчення історії малої Батьківщини практично не приділялося.

Вкрай важливо при дослідженні історії краю орієнтуватися в джерелах та літературі. В даному випадку укладачем посібнику по матеріалах книговидавничого репертуару Поділля в 1852-1923 рр. було здійснено достатньо великий обсяг копіткої роботи по збору, аналізу і опрацюванню матеріалів.

Бібліографічний посібник містить надзвичайно корисну та цікаву інформацію для науковців, краєзнавців, дослідників історичного, економічного, етнографічного минулого Подільського регіону. Укладач здійснила ґрунтовну роботу по збору інформації щодо книговидання на Поділлі в період 1852-1923 рр., тобто від часу відновлення друку книжок в нових економічних – капіталістичних умовах – і до початку державної реєстрації видань в УРСР. Опрацьований матеріал систематизовано в хронологічному порядку. Особливо цінною для користувача є інформація про місця збереження кожного виявленого примірника видань (бібліотеки, архіви та музеї України та Росії). Реконструюючи книговидавничий репертуар Поділля, укладач опрацювала каталоги та фонди Національної бібліотеки імені В. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені К. Тімірязєва, Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. Островського, бібліотеки і фондові колекції Вінницького й Хмельницького обласних краєзнавчих музеїв, Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника. Також автор використала фонди бібліотек Державного архіву Вінницької області та Кам'янець-Подільського державного університету. Це істотно полегшує роботу дослідника та значно скорочує час пошуку необхідної інформації. Репертуар вказаних у посібнику книг є різноманітним за своєю тематикою. Він відображає друки всіма мовами, і це спонукає до думки про можливість розширення джерельної бази історико-регіональних досліджень за рахунок публікацій польською, єврейською, латинською мовами, адже традиційно більшість дослідників використовують публікації українською і російською мовами.

Бібліографічний список виявлених видань доповнено системою допоміжних покажчиків. Основними серед них є іменний і географічний. Цим істотно полегшується робота з посібником – дозволяє оперативно знайти необхідну інформацію. Позитивним є укладення переліку видавничих організацій, видавництв, видавців, друкарень, а також дозволяє виявити основні видавничі центри розглянутого регіону. Покажчик назв видань дозволяє дослідникам окремих проблем даного періоду з історії краю досить оперативно здійснити підбір літератури.

Укладений бібліографічний посібник істотно покращує можливості для дослідження історії Поділля другої половини ХІХ – початку ХХ ст., розширює джерельну базу дослідження, оптимізує пошук необхідної літератури. Книга вдало структурована та оформлена.

Укладачем даного посібника в кандидатській дисертації здійснений тематико-типологічний аналіз реконструйованого репертуару, розглянутий його зміст за хронологією, мовою друку та видавничими центрами краю. Але, на жаль, досі матеріали цього дослідження не оприлюднено, що знижує можливий ефект цих наукових студій.

К.В. Завальнюк, Т.В. Стецюк

В.П.РЕКРУТ “З ЛЮДЬМИ І ДЛЯ ЛЮДЕЙ...” (ДМИТРО МАРКОВИЧ В
УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ: КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.).
– ВІННИЦЯ: ПП БАЛЮК, 2006.- 408 С.

Ім'я Д.В.Марковича (1848-1920) – визначного українського громадського та державного діяча, піонера-кооператора, талановитого літератора, щирого українця-патріота, одного з творців нашої державності – добре відоме як в Україні, так і за її межами. Тому, здавалося б, у насиченій значними подіями та фактами біографії великого сина українського народу не повинно було б залишатися жодних “білих плям” або невідомих сторінок. Однак, знайомлячись із новою книгою відомого вінницького вченого-краєзнавця В.П. Рекрута “З людьми і для людей...” (Дмитро Маркович в

..... українському національно-визвольному русі: кінець XIX – початок XX ст.)” (Вінниця: ПП Балюк, 2006), починаєш розуміти, що це далеко не так. І виною цьому є зовсім не брак джерельних даних, а, швидше всього, наші одвічні історичні безпам’ятство, невігластво та комплекс національної меншовартості. Інакше як пояснити той факт, що у Вінниці, в якій Маркович проживав (з деякими незначними перервами) з 1913 по 1920 рр., і “сьогодні ми не маємо ні пам’ятника Д. Марковичу, ні вулиці, названої його іменем, або якогось іншого закладу громадського спрямування, який нагадував би усім про людину, яка залишила значний слід та варта пам’яті нащадків”.

На щастя, завжди були, є і будуть небайдужі люди, для яких відновлення істини та історичної справедливості є внутрішньою духовною потребою та покликом сумління. Саме таким є і автор вищезгаданої книги, який за нетривалий період часу зумів підготувати й видати за підтримки облспоживспілки та профспілкових організацій Вінниччини унікальну працю про життя та багатогранну діяльність Д.В. Марковича. До речі, ще до цього В.П. Рекрут був добре знайий у наукових колах як невтомний дослідник історії української кооперації доби національно-визвольних змагань 1917-1920-х рр., який повернув із забуття імена багатьох визначних діячів вітчизняної кооперації (Й.А. Волошиновський, І.Ч. Зборовський, П.П. Відибіда, А.Г. Герасименко та ін.). Крім цього, В.П. Рекрут є автором багатьох наукових праць з історії кооперації, зокрема монографії “Йоахим Волошиновський у становленні українського кооперативного руху (1897-1939 рр.)” (2005 р., у співавторстві з В.В. Подоляном), великих за обсягом статей “Споживча кооперація Вінниччини: через століття до майбутнього”, “Дмитро Маркович: “Житиму на користь милої, безцінної України”, “Будівничі кооперації Вінниччини: Іполит Зборовський, Дмитро Маркович”, а також багатьох публікацій у періодиці.

У всіх вищезгаданих працях В.П. Рекрут зарекомендував себе ретельним, сумлінним дослідником, наукові дослідження якого опираються на величезний масив різноманітних за походженням та складом джерел. Сказане, безперечно, стосується й нової монографії В.П. Рекрута про Д.В. Марковича, в якій він уперше у вітчизняній історіографії створив цілісне дослідження, яке розкриває зовсім невідомі або маловідомі сторінки життя та діяльності визначного громадського та державного діяча України. Це, зокрема, стосується і найбільш висвітленої сторінки біографії Д.В. Марковича – літературної. Так, ще донедавна вважалося, що у перевиданій 1991 р. збірці творів Д. Марковича “По степах та хуторах” (К.: Дніпро, 1991) вміщені всі твори письменника, друковані за його життя. Однак, завдяки зусиллям В. Рекрута, в науковий та літературний обіг було введено нові твори Д. Марковича, розпорошені на сторінках тогочасних українських часописів. Це, зокрема, оповідання “Зимової ночі”, есе “З подорожі”, до десяти нарисів і публікацій епістолярного жанру – “Листи з Волині” (усі названі твори подаються у додатках до книги).

Крім цього, у монографії вперше цілісно та комплексно висвітлюється кооперативна діяльність Д.В. Марковича, на яку раніше фахівці звертали лише побіжну увагу. І це тим паче прикро, адже Д. Маркович, по суті, є фундатором кредитної кооперації Волині 1900-1913 рр. Не менш вагомим є також його вклад у створення і розвиток Подільського союзу кредитних і ощадно-позичкових товариств (з 1918 р. – Подільський Союзбанк), головою правління якого він обирався впродовж 1915-1918 рр. (також залишався почесним головою ради до самої смерті у 1920 р.). Чимало енергії та творчих зусиль віддав Д. Маркович у підготовці всеросійських законодавчих актів, які регламентували кооперативний рух імперії, а також у становленні українських кооперативних центрів (зокрема “Українбанку”).

Також уперше В.П. Рекрут розкрив величезну працю Д. Марковича у сфері становлення на Поділлі української дитячої освіти та участь в утвердженні національного українського руху періоду 1917-1920 рр. Це ж саме стосується й безкомпромісної боротьби Д. Марковича за чистоту ідеалів української кооперації супроти провідників ідей великодержавного російського шовінізму тощо. Разом з тим, у праці узагальнюється державницька праця Д. Марковича в різних інституціях УНР, Гетьманату П. Скоропадського та Директорії, а також аналізується ряд нових документів з даної проблематики.

Варто відзначити й той факт, що В. Рекруту вдалося знайти документи, які уточнюють дату народження та смерті Д. Марковича. Зокрема, у копії паспортної книжки, засвідченій нотаріусом Санкт-Петербурзької нотаріальної контори, а також у службовому атестаті, зазначено, що Д. Маркович народився 26 жовтня 1848 р. (за старим стилем). Щодо дати і причини смерті Д. Марковича, то у книзі реєстрації актових записів м. Вінниці вказано, що він помер 9 грудня 1920 р. від приступу “грудної жаби” (стенокардії) і похований на християнському цвинтарі. Зазначені відомості тим більш цінні, що у багатьох публікаціях зустрічаються зовсім різні дати життя Д.В. Марковича.

Безперечно, що розповідь про книгу В.П. Рекрута буде неповною, якщо не згадати про ще одну вагому заслугу автора. Зокрема, завдяки його пошукам у запасниках Вінницького художнього музею було віднайдено портрет Д. Марковича роботи художника П.В. Носка (1885-1976), який більше 60 років припадав там пилом. Це ж саме можна сказати і про цілий ряд унікальних документів та матеріалів, уперше зібраних та систематизованих автором у додатках до книги.

Значно доповнюють книгу й численні світлини та ілюстрації із зазначеної тематики (деякі з них, взагалі, подаються вперше), а також ретельно упорядкований науково-довідковий апарат.

На жаль, у книзі зустрічаються й деякі мовні та фактичні огріхи, що, з огляду на величезну насиченість книги різними подіями, іменами та деталями, є неминучим фактом. Так, на сторінці 170 серед прізвищ авторів часопису "Народна воля" одночасно згадуються Є. Щириця та Ю. Щириця (насправді, це одна і та ж особа). Прізвище Вінницького міського голови А. Фанстіль, а не Фанствіль, як це подано на сторінці 211.

Все ж зазначені окремі неточності аж ніяк не применшують наукової ваги та новизни книги В.П. Рекрута. Більше того, дана книга на сьогодні є найповнішим та най ґрунтовнішим дослідженням в українській історіографії життя та діяльності Д.В. Марковича. Повнота та всебічність викладу матеріалу в книзі, його наукова новизна, а також глибока аргументованість висновків роблять дослідження В.П. Рекрута цінним набутком вітчизняної історіографії. Разом з цим, книга стане цінним джерелом інформації не лише для професійних істориків, фахівців-кооператорів, але й для краєзнавців – аматорів, учнів, студентів, зрештою для всіх людей, яким не байдуже майбутнє своєї держави – України.

А.К.Лисий, А.Д.Ткаченко

**БУШИН М.І., ГУРЖІЙ О.І., ТОВСТОПЯТ Л.М. ІЛЛЯ ШУЛЬГА – ІСТОРИК УКРАЇНИ.
НАРИС ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ. ЧЕРКАСИ, 2006. – 252 С.**

У вітчизняній історичній науці є непересічні постаті, які вже давно становлять суспільний інтерес, а їх праці стали помітним надбанням для багатьох поколінь вчених-гуманітаріїв, широких кіл громадськості. І незважаючи на те, що в різні історичні періоди їх могли сприймати по-різному то зі знаком „плюс“, то „мінус“, – мало хто заперечував силу їх таланту, значущість наукового потенціалу, неординарність мислення чи світобачення. „Типовим“ прикладом цьому може слугувати М. Грушевський. Щось схоже було пов'язане з В. Антоновичем, Д. Багалієм, Д. Дорошенком, Д. Донцовим, В. Винниченком, Д. Яворницьким, М. Яворським, ще з десятками, а то й сотнями інших суспільствознавців, політиків, письменників...

На науковій ниві в різний час поряд з видатними істориками працювали й менш „помітні“ дослідники, однак своїми „скромними“ напрацюваннями вони робили внесок у розвиток суспільної думки, клали, так би мовити, власні цеглини у високі стіни храму істинної науки. Безперечно, й їх доробок має бути повною мірою оцінений наступними поколіннями, бо крізь призму вивчення їх особистого життя й творчості можна краще осягнути, за яких саме умов у різні періоди створювалася вітчизняна історіографія.

Серед українських вчених у галузі історії, діяльність і творча спадщина яких заслуговує на всебічне висвітлення, є постать Іллі Гавриловича Шульги (1921-1993) - доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника вищої школи УРСР.

Із цим завданням успішно справилися автори рецензованої праці, один з яких – професор Бушин М.І. – був студентом Шульги І.Г. на початку 60-х рр. минулого століття. Вони поставили собі за мету здійснити аналіз наукової діяльності І. Шульги як історика України, визначити місце та значення його наукової спадщини у вітчизняному історіографічному процесі. При цьому важливим аспектом дослідження стало з'ясування умов, за яких формувався І. Шульга як вчений і педагог.

Дослідники наукову діяльність та життя І. Шульги умовно поділили на три великих періоди:

I. 1921-1954 рр. – народження, дитинство й юність, здобуття освіти і отримання спеціальності, початок педагогічної діяльності та науково-історичної роботи, визначення кола творчих інтересів, формування світогляду Іллі Гавриловича Шульги.

II. 1954-1972 рр. – робота в Ужгородському державному університеті, поглиблене вивчення минулого України, публікація перших наукових студій із соціальних рухів та економічного становища Закарпаття в другій половині XVIII – першій половині XIX ст., дослідження виробничих соціально-економічних і культурних зв'язків мешканців Західної України з іншими регіонами країни та іноземними державами.